

VLAAMS-RWANDESE VERENIGING
Vereniging zonder winstoogmerk

OPVOLGINGSREIS PROJECTEN
gefinancierd door Oost-Vlaanderen
IN RWANDA
1-10 december 2012

Lieven Vandoorne
Jean-Pierre Roobrouck

REFERENTIETERMEN OPVOLGINGSREIS DIVERSE PROJECTEN 2012 LIEVEN VANDOORNE & JEAN-PIERRE ROOBROUCK

Algemeen: Overleg met de partners, controle van resultaten en activiteiten volgens Logisch Kader, terreinbezoek, inzamelen van documenten en certificaten. Toelichting bij de opgestelde boekhoudkundige richtlijnen alsook de rapportering, incl. verantwoordingsstukken en due dates.

Ontmoeting met de nieuwe attaché op de Belgische ambassade.

Overleg- bezoeken bestaande partners en projecten.

Ontmoetingen met onze partner ARDI op de zetel van de organisatie in Kigali. Volgende zaken zijn er te evalueren en te bespreken, nl de stand van zaken betreffende opleiding en vorming in de coöperaties, de rapportering (3 maandelijks en per eind 2012, stand van werkelijke uitgaven (70%), de algemene toestand van de coöperaties, aantal erkenningen bij ministerie, status boekhouding en stand van zaken i.v.m. transfers activa naar de coöperaties (bv. korven ...)

Na de bespreking volgt een bezoek ter plaatse aan coöperaties van de landbouwers in Twiyegeranye.

Ontmoeting Duterimbere op de zetel van de organisatie in Kigali.

Te bespreken agendapunten: modaliteiten bij de aanvraag van projecten, formulering van doelstelling en indicatoren, boekhoudkundige- en rapporteringsregels, en tot slot een nazicht van de boekhouding (balans, kas en bank).

Dit alles gevolgd door een bezoek in Muhanga van diverse projecten zoals o.a. de ananasteelt en kippenkwekerij.

Bezoek Ingabo in Kamonyi/Rubogaboga. Bezoek aan de boerderij, evaluatie actuele stand van het project en controle op de voorgelegde boekhoudkundige stukken.

Overleg- bezoeken nieuwe (potentiële) partners en projecten.

Ontmoetingen met kandidaat-partner Pandamu. On site bezoek van de velden o.a. in Gisoro. Bespreking en vastlegging van een voorstel tot een samenwerkingsverdrag voor de toekomst.

Bezoek aan Kisaro (project broeder Cyriel) en onderzoek van mogelijke samenwerking.

VERSLAG BEZOEKEN

Vrijdag 2 november 2012

Ontmoeting Duterimbere op de zetel van de organisatie in Kigali.

Mevr. Martine Umubyeyi, voorzitter, Mevr. Davita Mukeshimana, Uitvoerende Secretaris, Damien Linziziki, verbindingsgagent, Olivier Musore, administratief en financieel directeur, Isaac Bitwenge, projectverantwoordelijke Oxfam, Benoit Budege, boekhouder.

Protocollaire uitwisseling

Ook met betrekking tot de uitnodiging voor het 25jarig bestaan van de organisatie waarop wij uiteraard zijn uitgenodigd. De aanwezigheid van een afvaardiging van Oost-Vlaanderen (Mevr. Verspreet) zou bijzonder op prijs worden gesteld.

Umubano heeft nu reeds de gelukwensen van Oost-Vlaanderen i.v.m. de feestviering overgemaakt.

Er werd verder vermeld dat Oost-Vlaanderen Duterimbere en de ander partners van de voormalige Provincie Gitarama in 2013 blijft steunen en daarna werd de kaderovereenkomst besproken. Vooral de rapporteringstermijnen werden besproken en Umubano heeft gevraagd de rapportering aan onze organisatie indien mogelijk nog te bespoedigen wegens de vakantieperiode waarin de bestuursleden minder beschikbaar zijn.

In verband met de projecten hebben we erop aangedrongen dat de inhoudelijke presentatie grondiger zou zijn en niet slechts een kopie van het vorig jaar. Bovendien is het belangrijk indicatoren te gebruiken om het bereiken van de doelstellingen te kwantificeren in absolute cijfers en percentages. Ervoor zorgen dat de projecten niet hoofdzakelijk bestaan uit kosten voor overnachting, restauratie en verplaatsingen.

Wij hebben ook gevraagd dat de kosten per semester zouden worden verantwoord.

Ten slotte werden onze financiële rapporteringsregels punt per punt besproken. Duterimbere heeft er nota van genomen en beloofd er rekening mee te houden.

Overigens hebben wij aan de hand van door hen gepresenteerde rechtvaardigingsstukken en overzichtslijsten gewezen op een aantal duidelijke tekortkomingen en fouten. Lieven heeft geadviseerd Excelfiles te controleren voor ze door te sturen en dat er een interne controle plaatsvindt voordat de documenten officieel worden doorgestuurd.

Ontmoetingen met onze partner ARDI op de zetel van de organisatie in Kigali.

Leopold Muhizi, uitvoerend secretaris, Anaclet Nsamuhire, administratief en financieel directeur, Désiré Mushumba, verantwoordelijke bijenteelt

Presentatie van de organisatiestructuur van Ardi door de Uitvoerend Secretaris.

Onlangs is het statuut van de organisatie veranderd van vzw naar ngo. De publicatie van de statuten zal ons worden bezorgd.

Raad van bestuur 7 personen, mandaat 3 jaar, eenmaal hernieuwbaar.

Drie departementen: voedselveiligheid, bijenteelt, financieel en administratief departement. Drie regionale coördinaties die betrekking hebben op de voormalige provincie Gitarama (Kamonyi, Muhanga, Ruhango), op het Zuiden (Huye, Gisagara, Nyaguru, Nyamagaba), het Westen (Rusizi en Nyamasheke). 22 personen werken in het binnenland voor Ardi.

De financiering met Umubano is gestart in 2001, en vanaf 2002 werden langertermijnplannings uitgevoerd met de steun van Umubano, waarvan de laatste betrekking heeft op het exitproject 2011-2013 (in het kader van DGD).

Presentatie van Désiré Mushumba over de realisatie van de doelstellingen. Zie bijlage 1

Presentatie van de financiële balans tot op heden door Anaclet. Zie bijlage 1

Op de vraag i.v.m. de behandeling van de varroase antwoordt Désiré dat hij dat daar wel werk wordt van gemaakt en dat hij ons als illustratie van de aanpak een verslag zal meegeven over een analyse van de toestand. Het verslag is gericht aan de directeur-generaal van het ministerie van landbouw. Zie bijlage 2.

Wat de opleidingen betreft, daarover verwijzen we naar het overzicht gegeven door Désiré Mushumba in bijlage 1, aangevuld door bijlage 3 (évaluation sur le processus de transfert des connaissances (formations)).

Tijdens een discussie met een vertegenwoordiger van de raad van bestuur van Ardi wordt de suggestie geopperd Ardi uit te rusten met een klein laboratorium om de kwaliteit van de honing te testen en de resultaten ervan aan de imkers mee te geven. Dit zou de aandacht van de imkers vestigen op de noodzaak de kwaliteit van de honing te

verzekeren en eventueel de mogelijke klanten, in geval van positieve testen, geruststellen over de kwaliteit van het gekochte product.

Ontmoeting met de nieuwe attaché op de Belgische ambassade

Zondagavond hebben wij een ontmoeting met Katrien Meersman ten huize van Philippe d'Aout. De afspraak die we later hebben op de ambassade kan echter niet doorgaan door te drukke werkzaamheden, maar toch hadden wij de gelegenheid kennis te maken en de problemen te bespreken. Tijdens de discussies merkte mevrouw Meersman op dat om de NGO-erkenning te hebben onze activiteiten moeten passen in de beheersovereenkomst tussen Rwanda en België en die hebben te maken met energiebevoorrading, gezondheidszorg en decentralisatie. Voedselveiligheid en landbouw passen niet in de samenwerking en dus is er weinig kans dan we met projecten van voedselveiligheid worden erkend.

Maandag 5 november 2012

Ontmoetingen met kandidaat-partner Pandamu.

Gesprek met verantwoordelijke, Innocent Telimbere. On site bezoek van de velden o.a. in Gisoro: coöperatie Abahuzamurimo: maïsteelt, ananas, stieren op stal.

Presentatie van de vereniging door de voorzitter van de Raad van Bestuur, dhr. Eustache Habimana. Zie bijlage 5.

De doelstellingen hebben betrekking op 3 domeinen:

1. voedselveiligheid
2. verhoging van het basisinkomen
3. vrouwelijk ondernemerschap

De vereniging omkadert 32 groeperingen, 18 coöperaties en 14 verenigingen, in het totaal 5.430 personen, waarvan 70 % vrouwen en 30 % mannen. Voor de details zie bijlage 5.

Na de presentatie vond een vraagstelling plaats waarop zo goed mogelijk werd geantwoord. Een van de suggesties waarop wij geen antwoord hadden was of het niet mogelijk was een soort jumelage te creëren tussen de groeperingen en instanties in België die met dergelijke problematieken of gewassen te maken hebben. Moeilijke vraag want er zijn natuurlijk geen ananaskwekers in België, maar misschien is dit wel mogelijk voor teelten als maïs, soja, bonen, enz.

Dinsdag 6 november 2012

Duterimbere

Onderhoud met Damien Linziziki over de indiening van de projecten en de instructies i.v.m. de financiële rapportering. Bespreking van zijn vorige rapportering en van de tekortkomingen daarvan.

Protocollair bezoek bij de vice-maire van Muhanga en toelichting over onze projecten in het bijzonder over de vervanging van Broederlijk Delen door Umubano ten opzichte van Pandamu.

Bezoek in Muhanga van diverse projecten zoals o.a. de ananasteelt en kippenkwekerij.

Ananasverwerkingsbedrijf te Rugendabari: ananaswijn.

Mevrouw Karubera Belina ontvangt ons in haar atelier en laat ons het volledige productieproces zien i.v.m. het maken van ananaswijn.

Zij heeft als alleenstaande vrouw een krediet van Duterimbere ontvangen voor een bedrag van 15 miljoen RWF. Zij heeft 5 jaar de tijd om maandelijks haar krediet terug te betalen voor een bedrag van zo'n 300.000 RWF per maand.

Er wordt 400 RWF gevraagd per fles en 7.000 RWF voor een kist.

Tot op heden is de terugbetaling zonder probleem gebeurd.

De ananaswijn bevat 15,09 % alcohol en de flessen dragen het etiket met de naam AKANOVERI, wat betekent dat het lekker is.

3 winkels bezocht in Muhanga waar producten worden verkocht dankzij de kredieten van Duterimbere: fietsonderdelen, waspoeder, voedingswaren (meel en dergelijke). De toegekende kredieten varieerden naar gelang van de terugbetalingsmogelijkheden en de opgeslagen voorraad. Wel was er in alle gevallen mogelijkheid tot verhoging van het krediet.

In het algemeen vernamen wij dat het terugbetalingspercentage gedaald is ten opzichte van een paar jaar terug (van 97 % tot zo'n 80 %), wat wellicht de hoge intrestvoeten verklaart die worden toegepast (15 % tot 24 % afhankelijk van de sector). Deze keer werden geen solidariteitsgroepen bezocht, maar deze zijn vooral in de rurale gebieden gevestigd. Muhanga heeft stilaan stadsallures.

Kippenkwekerij

In afwezigheid van de eigenares hadden wij een onderhoud met de manager, een Rwandees afkomstig uit Uganda die ons in het Engels te

woord stond.

Met een krediet van 4 miljoen RWF terugbetaalbaar op 30 maanden werden twee vleugels gebouwen opgetrokken waarin 800 kippen zijn ondergebracht: legkippen en vleeskippen. De kippen worden 1 tot anderhalf jaar gehouden en daarna verkocht. Per dag worden 680 eieren gelegd die per stuk worden verkocht tegen 75 RWF in de kleinhandel en 70 in de groothandel.

Het project is gestart in 2010 en reeds werden 8 maanden krediet terugbetaald.

De manager is zeer goed op de hoogte van de zorgen en de voeding die nodig zijn om tot een efficiënte productie te komen. Dit is beslist een goed voorbeeld van een geslaagd project dankzij microfinanciering.

Woensdag 7 november 2012

Bezoek Ingabo in Kamonyi/Rubogaboga. Evaluatie actuele stand van het project en controle op de voorgelegde boekhoudkundige stukken.

Onderhoud met Caritas Mukamohoza, verantwoordelijke programma's, Jean-Marie Ntahomvukiye, supervisor van de projecten, Pierre Nyandwi, coördinator, Julie Nyiramwiza, boekhoudster en Désiré Nzayisenge, vertegenwoordiger van de coördinatie.

Na een inleiding door de coördinator die Ingabo presenteert (zie bijlage 6) en een stand van zaken geeft van de realisatie van het actieplan (zie bijlage 7), gaan we over in discussie over een aantal aandachtspunten.

Wij hebben het eerst over de problemen ontstaan door het ontslag van Désiré en de opschorting van de voorzitter van de Raad van bestuur ? voor erge fouten. Ieder kwartaal wordt een audit gehouden in het kinyarwanda en er is jaarlijks een audit in het Frans. De laatste dateert van 2010. Opgesteld door Augeco uit Kigali.

Onderzoek van de boekhoudkundige stukken door Lieven. Hij overloopt met de boekhouder en de coördinator enkele onduidelijkheden die hij heeft opgemerkt in de vorige afrekeningen. Een aantal correcties worden aangebracht, maar voor een bedrag van 5.000 RWF wordt geen verantwoordingsstuk gevonden.

Wij dringen nogmaals aan op de correcte opvolging van de instructies opgesteld door Marcel Umans, financieel controleur.

Bezoek op het terrein van de coöperatie TELIMBEREMUTEGARUGOLI; Na een lange reis met een 4X4 door zeer moeilijke wegen komen wij aan te Kigusa waar we door een grote groep mensen worden opgewacht. De veearts stelt de coöperatie aan ons voor. Ook wij worden aan de

bevolking voorgesteld en daarna wordt een feest georganiseerd met dans en zang. Daarna volgen nog een reeks korte toespraken en ook aan ons wordt gevraagd het woord te nemen. Ten slotte neemt de voorzitter een aantal geschenken in ontvangst, waaronder een melkkruik en een schild (Ingabo in het kinyarwanda, wat verwijst naar de naam van de organisatie die de veetelers bescherming biedt). Daarna worden wij verzocht de koestal met 4 koeien te bezoeken en het veld met pennisetum dat in de nabijheid is gelegen. Ten slotte worden wij binnen gevraagd om het middagmaal te nemen.

ARDI

Bezoek aan een coöperatie van imkers Twiyegeranye.

De coöperatie werd vooreerst samengesteld uit 35 leden, weduwen van de genocide. Momenteel zijn er 65 leden, waaronder 61 vrouwen. In het begin hadden de vrouwen geen praktische kennis over de bijenteelt. Toen een overplaatsing van traditionele korf naar een langstrothkorf moest plaatsvinden, moest steeds een man worden ingeschakeld. Dankzij de opleiding en de steun van Ardi hebben de vrouwen het taboe overwonnen dat de vrouwen verbod de bijen te benaderen. De moderne bijenteelttechnieken werden aangeleerd, zoals bijvoorbeeld de artificiële voeding van de bijen. Daartoe wordt honing gemengd met gegrild sojameel. Deze voeding is nodig tijdens het regenseizoen omdat de bijen dan moeilijk kunnen uitzwermen.

In het begin was de productie 4 kg, vandaag bedraagt ze 16 tot 20 kg per seizoen.

De coöperatie bezit 38 Langstrothkorven, 10 Kenyaanse korven en 10 traditionele korven. Traditionele korven brengen meer was voort dan de moderne.

Bij elke oogst wordt 700 kg honing verzameld. De honing wordt verkocht tegen 3.000 RWF per kilo. Dit geeft een opbrengst van 2.100.000 RWF.

Met dat geld wordt een fonds opgericht voor leningen tegen 5 % voor 3 maanden. Ook zijn de leden aangesloten bij een ziekenfonds.

Er zijn twee oogstseizoenen, maar 3 maanden oogst per seizoen.

Er wordt geoogst in januari, februari, maart – juni, juli, augustus en ook september.

Het huis waarin de coöperatie zijn producten verkoopt en het materiaal opslaat werd door Ardi gebouwd. Het dient voor de praktische en theoretische opleiding en voor de verkoop van de geoogste honing en van de was.

De heer Habimana Joseph begeleidt de groep vrouwen die actief zijn in deze coöperatie.

Het centrum is een verzamelcentrum met een extractor, zeef, beschermingskledij en alle bijkomend materiaal. Het is er kraaknet en op

de buitenmuur is het logo van Umubano aangebracht.

Ondertussen ontvangen wij ook van Ardi de gevraagde contracten tussen de coöperaties en ARDI waarin onder punt 2 de eigendomsoverdracht van de ontvangen goederen wordt gepreciseerd (19 contracten ontvangen en een vijftal lijsten).

Zaterdag 10 november 2012

Bezoek aan Kisaro (project broeder Cyriel) en onderzoek van mogelijke samenwerking. In principe heeft dit project niets met de provincie Oost-Vlaanderen te maken, maar aangezien er gemeenten zijn in Oost-Vlaanderen die kunnen in aanmerking komen om dit project via Umubano te steunen, geven wij ook hieromtrent onze vaststellingen weer.

Jean-Marie Vianney en Xaverine Niwemutoni voeren ons naar Kisaro om het project van broeder Cyriel Wieme te bezoeken.

Wij ontmoeten er Broeder Cyriel, zijn neef de heer Gérard Moerman, de heer Augustin Bavakure, dhr. V. Gahimanyi en mevrouw Mélanie Mukanyamibwa.

Jean-Marie voorzitter van het comité dat broeder Cyriel ondersteunt neemt eerst het woord en als doel van de vergadering stelt hij dat het gaat over de mogelijke samenwerking tussen Umubano en Kisaro en het bezoek van de verbeterde ovens (gefinancierd door Solfa, via Mevr. Lorrie Vandeginste).

Op verzoek van Jean-Marie geef ik een overzicht van de door Umubano in Rwanda gefinancierde projecten.

Aan de hand daarvan doet broeder Cyriel een voorstel van mogelijke projecten die via ons zouden kunnen worden gefinancierd.

1. Installatie van 20 jonge boerengezinnen op een pachthoevetje op de terrassen van Kisaro. ½ hectare vruchtbare grond zou worden ter beschikking gesteld van een gezin (jonge boeren die in het centrum werden opgeleid). Er zou worden ingestaan voor huur terrein, bouw huis en stal. De huizen zouden worden gebouwd door de 7 metsers van het centrum. Bij elk huisje komt een ondergrondse watertank van 10 m³ regenwater. De bouw gebeurt collectief. De huisjes worden in “briques adobes” (gedroogde aarde) opgetrokken. Verder moet worden gezorgd voor platen (dak), vensters en deuren. Een boerderijtje kost ongeveer 3 miljoen RWF of zo'n 4.000 EUR. Daarbij komt ook nog een stal voor varkens, konijnen, kippen. De stal wordt gebouwd in houten palen

- op een bevloering in beton en een dak met platen.
2. Ondersteuning van het onderwijs en inrichting van de lokale lagere school.
Ondersteuning van kinderen uit de lagere school in het secundair via de betaling van het schoolgeld. In de lagere school zou moeten worden gezorgd voor 1 maaltijd per dag, gratis uniform, schoolmateriaal.
7 jaar geleden werd gestart met de bouw van een lagere school en daarvoor is verdere ondersteuning gewenst.
Met de tussenkomst in beide projecten zou het comité van Genk worden ontlast van andere doelstellingen zoals het onderhoud van de ateliers, de tractor en dergelijke.

Wij stellen voor dat een principeovereenkomst via e-mail wordt verzonden en ondertekend en dat vanuit Kisaro een voorstel van project wordt geformuleerd dat we naar gelang van onze mogelijkheden aan een van onze donoren doorsturen.

Aangezien we ook samenwerken met gemeenten in het kader van het stimuleren van lokale besturen en scholen (zie doelstellingen Umubano Samenwerking) stelt de heer Moerman voor dat wij eventueel contact opnemen met de gemeenten Zingem vanwaar hij afkomstig is (zijn vader was er vroeger burgemeester) en Oudenaarde, waar hij ook goede contacten heeft.

Na dit gesprek bezoeken wij de terrassen aangelegd door broeder Cyriel, een hoevetje (met waterput en stallen) en een ecologische oven gefinancierd door Solfa. Daarna brengen wij ook een bezoek aan de lagere school waar naast de klassen en de overdekte speelplaats ook stallen met kleinvee te zien zijn waar de kinderen kunnen leren het kleinvee te verzorgen.

Dan is het tijd voor de terugreis naar Kigali en Jean-Marie voert ons naar de luchthaven na een ontvangst bij hem thuis waar we nog op een hapje en een drankje worden getrakteerd. Met dit deugddoende bezoek in aangenaam gezelschap ronden wij onze reis op een heerlijke wijze af.

Lieven Vandoorne en Jean-Pierre Roobrouck

BIJLAGEN IN APART DOSSIER

1. Projet d'apiculture pour la réduction de la pauvreté au Rwanda. Bilan opérationnel sommaire, ARDI octobre 2012. Presentatie van Désiré Mushumba over de realisatie van de doelstellingen.
2. Field activity report. Toestand van de behandeling van de varroa
3. Evaluation sur le processus de transfert des connaissances (formations) Ardi
4. Niet aanwezig in deze bundel. Geen partner van Oost-Vlaanderen
5. Présentation de Pandamu
6. Présentation du syndicat Ingabo
7. Acquis et réalisations d'Ingabo pour la période de juillet-octobre 2012

Lijst van de afkortingen gebruikt in bijlage 1 (Désiré ARDI PPT oktober 2012)

- MINAGRI : Ministère de l'Agriculture et d'élevage
- RAB: Rwanda Agriculture Board
- MINICOM: Ministère de la Commerce et d'Industrie
- RDB: Rwanda Development Board
- NAEB: Rwanda Agriculture Exportation Board
- SPIU: Single Project Implementation Unity (under MINICOM for Small and Medium Agriculture Enterprise Promotion)
- RSSP : Rural Sector Support Project
- RIF II : Rwanda Investment Fund phase II
- IF: Institutions Financières '
- INDIGO: Private Company providing Business Development services in Rwanda
- SNV :Organisation Néerlandaise de Développement
- REACH : Rwanda Education Alternatives for Children
- IPER :Initiative de Promotion de l'Entreprenariat Rural
- ICCO : Interkerkelijke Organisatie voor Ontwikkelingssamenwerking (Dutch: Interchurch Organization for Development; Netherlands)
- BPR : Banque Populaire du Rwanda
- B2B : Business to Business (Win Win)
- MBK : Master Beekeepers
- BVC: Beekeeping value
- RBS: Rwanda Bureau of Standards
- PSC: Private Sector Companies
- BDS: Business Development Services
- LCB: Local Capacity Building
- JOP: Joint Operation Plan
- VCD : Value Chain development
- NBPS: National Beekeeping strategic Plan